

Nusgalyk şahsyýet Muhammet pygambar azerbaýjan edebiýatynda

Category: Edebiýaty öwreniš, Kitapcy

написано kitapcy | 26 января, 2025

Nusgalyk şahsyýet Muhammet pygambar azerbaýjan edebiýatynda
NUSGALYK ŞAHSYÝET MUHAMMET PYGAMBER AZERBAÝJAN EDEBIÝATYNDА

Ähli musulmanlar ýaly azerbaýjan türkleri üçinem Alladan soňky iň mukaddes barlyk Beýik Ýaradanyň «Habybym» diýip ýüzlenen,

älemlere rahmet edilip ugradylan Muhammet pygamberdir (s.a.w). Azerbaýjan ýazuw edebiýatynda söýgülü pygamberimiziň ady tutulýan ilkinji eser oguzlaryň umumy edebi ýadygärligi bolan «Gorkut ata» kitabydyr.

«Resul aleýhyssalam zamanyna ýakyn baýat boýundan Gorkut ata diýilýän bir är döredi» sözi bilen başlaýan bu edebi ýadygärligiň on iki boýunyň on biri «Günäñizi ady görkli Muhammet Mustapanyň yüzüniň suwuna bagýslasyn», «Günäñizi ady görkli Muhammet Mustapaýa bagýslasyn», «Günäñizi ady görkli Muhammet Mustapa hormatyna bagýslasyn», «Günäñizi beýik Muhammet Mustapa hormatyna bagýslansyn», «Günäleriňizi Habyp hormatyna Alla bagýslasyn» doga-dilegleri bilen soňlanýar.

«Gorkut ata» kitabynda «Muhammediň dininiň ýskyna gylyç urdum» diýen Salyr Gazan ýaly oguz ýigitleriniň köplenç yslam dininiň we onuň pygamberi Hezreti Muhammediň (s.a.w) hatyrasyna söweše girendiklerini görýaris. Eseriň bir boýunda söweşden öñinçä duşmana garşı hüjüme taýýar ýagdaýda duran oguz ýigitleriniň «ary suwdan täret alyp, iki rekagat namaz okap, ady görkli Muhammede salawat getirendikleri» ýazylypdyr. Kitapda pygamberimize oguzlaryň bildirýän tüýs ýürekden söýgüsü yslam bilen abraý gazanan türkleriň bu dine düýpden baglanandyklarynyň delilidir.¹

Nyzamy Genjewi, Fazlulla Neimi, Essar Töwrizi, Seyit Nesimi, Muhammet Fizuly, Ysmaýyl Hataýy ýaly azerbaýjan klassyk şahyrlary jemigy enbiýa hatmy, nury-huda, mürşidi-kämil, ehliaman, bedri-düça, kerimi-öwlüýä atlary bilen ýat eden, saýlanan ilçi, beşeriň iň gymmatlusy, aklyň soltany, ylmyn şäheri, döwük ýürekleriň, mätäçleriň oenasy, hassa göwünleriň melhemı, ýetimleriň dosty, gopbamsylaryň duşmany, günäleri bagýslaýan, adalayly diýip at beren ebedilik bagtyň ýolgörkezijisi Hezreti Pygamberimiziň (s.a.w) gymmatly gylyk-häsiýetlerini we fazylatlaryny öwüp, külli adamzada nusgalyk şahsyýet hökmünde sypatlandyrýarlar.

Nyzamy Genjewiniň «Hamsasyndaky» mesnewileriň her birinde söýgülü pygamberimizi öwýän beýtler bar. «Hamsanyň» ilkinji mesnewisi «Syrlar hazynasynda» iň soňky pygamberiň öwgüsine Nyzamy şeýle beýtler bilen başlaýar:

«Barlygyň löwhasyna başda söz ýazanda galam, –
Ahmediň «elifini» ýazypdyr onda galam.

«Elif» «ha»-y mülküne häkim edenden bäri,

«Dal» onuň gerdanlygy, «mim» hem oň kemeri.

Bu kemer gerdanlygy edip jemal sahyby,
Sagadat dünýäsinde bolup kemal sahyby...

Pygamberlik baýdagы göklere galkan wada,
Iň soňky pygamberlik berildi Muhammede...

Dünýäniň halkasydyr adyndaky her bir «mim»,
Her iki jahany-da edip özüne teslim».²

Şahyr Hezreti Muhammediň (s.a.w) iň gowy ahlak
aýratynlyklaryny, ähde we palylygyny, men-menlikden daşda
durmagyny şeýle beýtler bilen wasp edýär:

«Sadakatda, we pada «elif» gördüler ony,
Pygamberligiň başy, pygamberligiň soñy!

Jahana baş egmeyän kämil kişi bolsa-da,
Öwünmekden, kibirden uzak gezdi dünýäde».³

Allatagala diňe Hudaýa gulluk etmek, ene-atany sylamak, dogan-garyndaşyňdan arany açmazlyk, ýolagçynyň, garybyň hakyny
bermek, husyt we isripçi bolmazlyk, zyna golaýlaşmazlyk,
haksız ýere adama kast etmezlik, ýetimiň malyna elini
degirmezlik, beren sözünde durmak, söwdany dogry etmek, men-
menlik etmezlik, gybat etmezlik, ylym öwrenmek, birek-birege
kömek etmek ýaly ahlak we edep kadaryny⁴ Hezreti Muhammediň
(s.a.w) ilçiliginde we mysalynda adamzada görkezipdir:

«Şan-şöhrat tapdy “edep”, gelende onuň sesi,
Pelekler, kähkeşanlar – kemериниň düwmesi.

Onuň harem öýünde perdecidir hüýrler,
Ýüreginden suw içer ismet, laýyklyk, hünär.

Sylar günäni gözden türbesini zyýarat,
Hyraç aldy Mekgeden onuň düşdigi gurbet.

Dymmasy köňüllere ysyk salan zaryflyk,

Aýyplara ot urar ondaky yşk, aryflyk...

Adamzadyň iň uly öňbaşçysy, haýyrgähi,
Agyr başly, sypaýy, polat ýoreýişli dahi!

Şodur ezel dersini ebedilik okaýan,
Janyny çyra edip, Taňry nuruny ýaýan».⁵

[1] «Dädem Gorkudyň» kitaby, («Dədə Qorqud Kitabı», Ensiklopedik sözlük («Ensiklopedik Lügət»). “Öndər Nəşriyyat”, Baku, 2004 ý., 368 sah;

[2] Nyzamy Genjewi «Syrlar hazynasy» («Sirlər xəzinəsi»); (<http://salyan.cls.az/front/files/libraries/2467/books/258621402661224.pdf>);

[3] Nyzamy Genjewi «Syrlar hazynasy» («Sirlər xəzinəsi»). «Lider» neşirýaty, Baku, 2004 ý., 33 sah;

[4] Syrajeddin Hajy «Nyzamy Genjewiniň döredijiliginde pygamberlik garaýsy we Hezreti Muhammet (s.a.w)» («Həzrət Nizami Gəncəvinin Yaradıcılığında Peyğəmbərlik Anlayışı və Həzrət Məhəmməd (s.a.s.)»), Qrifli neşr, 2006 ý., 293, 294 sah;

[5] Nyzamy Genjewi «Syrlar hazynasy» («Sirlər xəzinəsi»). “Lider nəşriyyat”, Baku, 2004 ý., 33 sah.

Hajali NEJEFOLY,
professor.

13.07.2023 ý. Edebiýaty öwreniș